

Олена ЗИМОМРЯ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) zilmo2@ukr.net

ОБРАЗНО-СТИЛЬОВЕ НАПОВНЕННЯ ЖАНРОВИХ РІЗНОВИДІВ І МОДИФІКАЦІЙ В УГОРСЬКІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено спробу розкрити шляхи образно-стильового наповнення жанрових різновидів і модифікацій в угорському письменстві ХХ століття на матеріалі прози Дюлі Йієша та Ласла Балли. Ефект дієвості угорської літератури зберігає контекстуальну суголосність запитам гуманітарних наук ХХІ ст. з огляду на вагомість художньо-естетичного осмислення питань міжнаціональних літературних контактів, наступності досвіду та взаємодії традиції й новаторства.

Ключові слова: творчість Дюлі Йієша, художня спадщина Ласла Балли, проза, жанр, традиція, новаторство.

Лім. 12.

Olena ZYMOMRYA

Ph.D. in Philology, Associate Professor of International Communication Department
SHEU «Uzhhorod National University»
(Ukraine, Uzhgorod) zilmo2@ukr.net

IMAGERY-STYLISTIC FILLING OF GENRE VARIETIES AND MODIFICATIONS IN THE HUNGARIAN PROSE OF THE 20TH CENTURY

In the article is made an attempt to expose the ways of imagery-stylistic filling of genre varieties and modifications in Hungarian writing of 20th century in prose material of Gyula Illyés and László Balla. The efficacy effect of Hungarian literature preserves contextual harmony with the Humanities requirements of 21st century with an importance intent of art and aesthetic understanding of international literary contacts, experience and continuity of tradition and innovation interaction.

Key words: Illyés Gyula's works, artistic heritage of László Balla, prose, genre, tradition, innovation.

Ref. 12.

Елена ЗИМОМРЯ,

кандидат филологических наук, доцент кафедры международных коммуникаций
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
(Украина, Ужгород) zilmo2@ukr.net

ОБРАЗНО-СТИЛЕВОЕ НАПОЛНЕНИЕ ЖАНРОВЫХ РАЗНОВИДНОСТЕЙ И МОДИФИКАЦИЙ В ВЕНГЕРСКОЙ ПРОЗЕ ХХ ВЕКА

В статье сделана попытка раскрыть пути образно-стилевого наполнения жанровых разновидностей и модификаций в венгерской литературе ХХ века на материале прозы Дюлы Йієша и Ласла Баллы. Эффект действенности венгерской литературы сохраняет контекстуальную созвучность запросам гуманитарных наук ХХІ века в силу значимости художественно-

© Зимомря О. Образно-стильове наповнення жанрових різновидів і модифікацій в угорській прозі ХХ століття

Постановка проблеми. Для різножанрових творчих пошуків Дюли Ййеша (1902 – 1983), власне, як однієї з найбільш визначних постатей в угорському письменстві ХХ століття, характерний напрочуд багатий художній і стилістичний потенціал. Йому належить вагомий внесок в образно-стильове наповнення жанрових різновидів і модифікацій. Їхні ознаки примітні у здобутках Д. Ййеша як поета, прозаїка, драматурга, публіциста.

Аналіз досліджень. В Україні творчість угорського митця досі залишається мало-вивченою. У цьому зв'язку доцільно підкреслити: об'єктивне сприйняття оригіналу характерне для перекладацького досвіду Ю. Шкробинця (1928 – 2001). Так, глибоке знання текстових структур як мовою першотвору, так і мовою мети, властиве для його перекладу роману «Puszták pére» («Народжені в пустах», 1958) Д. Ййеша. Вагомий внесок у справу ознайомлення українського реципієнта з мистецьким набутком Д. Ййеша належить також І. Мегелі. З-під його пера як перекладача, зокрема, з'явилися окремими виданнями українськомовні інтерпретації повістей Ласла Балли («Зойк мідної пластики»), Ференца Мора («Чарівний кожушок»), оповідань Ференца Молнара («Розкрадачі вугілля»), Лайоша Нодя («У травні 1919 року»), Дюли Ййеша («Фатальне «Ф»»), романів Анни Йокаї («Дебет – кредит», у співавторстві з Миколою Лембаком), Імре Добози (у співавторстві з Севіром Нікіташенком) та ін. Однак, проблема жанрової специфіки прози Д. Ййеша в українському літературознавстві досі залишається нерозкритим.

Мета статті полягає в окресленні жанрових особливостей прози Д. Ййеша.

Виклад основного матеріалу. У жанровому плані проза Д. Ййеша постає самобутнім явищем. Вона містить оригінальне поєднання документального та художнього начал. Власне, значну роль автор відводить у своїх текстах саме документальним свідченням, що дає підстави увиразнювати сполуку широких прозових полотен зі соціографічними нарисами, мемуарами. Це впливає і на сюжетно-композиційну організацію творів. Крім цього, у творчості Д. Ййеша можна виокремити низку жанротвірних мотивів. Йдеться передусім про мотив пам'яті.

Романи «Рання весна» («Kora tavasz», 1941), «Гунни в Парижі» («Hunok Párisban», 1946) Д. Ййеша слугують ілюстрацією так званої «особистісної епопеї» (І. Бернштейн), в якій суперечки героїв та авторські роздуми про сенс історії, життя чи мистецтва мають не менш важливе значення, ніж епічна дія та психологічний аналіз. У свою чергу, твір «Народжені в пустах» доцільно маркувати як зразок соціографічного письма. Названий роман написаний у формі сповіді. Тут превалює нарація від «Я-особи», що цілеспрямовано провадить до глибинного осмислення власної поведінки. Звідси – аргументи на користь проведення паралелей з романом виховання, становлення якого припало на епоху Просвітництва. Як і в кращих його взірцях, у творах Д. Ййеша стрижневим є зображення психологічного, морального й соціального формування особистості протагоніста.

Спроектована контекстуальна сутність спонукає до широких узагальнень, продиктованих прочитанням прози Д. Ййеша. Так, приміром, Алмош Чонгар у своїй художній творчості завжди залишався вірним своєму кредо, коли, як відзначив М. Зимомря, «майже в кожному творі мовою Гете вводить у світ німецького читача реалії з життя народів карпатського ареалу» [4, 77]. Це кредо зримо проступає в таких зразках авто-

Зимомря О. Образно-стильове наповнення жанрових різновидів...

біографічного письма, як «В устах тисяча мов: сповідь мінливого життя» («Mit tausend Zungen: Beichte eines wechselvollen Lebens», 1984), «Як дівка стала тільцем: прокляття й благословення одностоліття» («Wie die Jungfrau zum Stier wurde: Fluch und Segen eines Jahrhunderts», 2006), а також у збірці малої прози «Я кохаю тебе по-угорськи» («Ich liebe dich auf ungarisch», 2008). На особливу увагу заслуговують достовірні документальні ілюстрації, що органічно вкраплені в текстові структури [10, 7]. Сповідальні мотиви набувають тут глибокого естетичного смислу, висвітлюючи специфіку міжнаціональної взаємодії, зокрема, в Закарпатті.

У цьому зв'язку напрошується ще одне зіставлення прози Д. Йіеша, а саме з художніми досягненнями закарпатського угорськомовного письменника Ласла Балли (1927 – 2010). У його романах має місце спроба інтерпретації й певною мірою корекції фактів власної біографії: ще раз пройти зупинками свого життя на відстані часу. У цьому сенсі окрему роль відіграють так звані однозначні деталі, які надають образам «сміслової гнучкості» [5, 131]. Вони в'яжуться в одну парадигму художнього пізнання, приміром, світу «дитинства», «молодості». Цілісність деталізованих сповідей забезпечується «обрамлювальною формою» [11, 131] романів. Особливе значення має той факт, що письменник відкрито змальовує власну долю [9, 101]. Водночас застосування техніки зміни часових площин дає можливість авторові проводити місток між сучасним, минулим, а також майбутнім. Так, у романі «Зустрінуться в неосяжності» мають місце містичні сцени, де героєві Бейлі Герлоці в ситуаціях екзистенціальної загрози на поміч приходять привид його батька. Цей механізм психологічного захисту породжує своєрідні візії: «За мить ворухну зап'ястям: руки переростають у крила, а я вирушаю, щоб зустрітись у майбутті» [6, 319]. До речі, А. Чонгар, який народився 6 вересня 1920 року в Ужгороді, був гімназійним учителем Л. Балли. Він дав йому ґрунтовні знання з німецької та латинської мов. Примітно, що до шістдесятиріччя свого колишнього учня у берлінській газеті «Зоннтаг» («Sonntag») 1987 року з'явився прихильний відгук А. Чонгара, в якому він окреслив Л. Баллу «засновником угорської літератури в Карпатській Україні» [7, 2]. Тут доводиться з прикрістю констатувати: єдиною спробою монографічного дослідження художнього доробку письменника досі залишається студія «Окреслення чину. Самобутність починань угорської літератури у Закарпатті другої половини двадцятого століття» («Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében», 2003) [12] Яноша Пенкофера. Особливості художньої світобудови Л. Балли угорський літературознавець контекстуально висвітлює на тлі досягнень Гейзи Фодора, Вілмоша Ковача, Магди Фюзеші, Кароя Балли, Золтана Мігая Нодя, Ласла Варі. Дослідник слушно підкреслює типологічну спорідненість їхньої творчості з материковою угорською літературою, у тім числі з доробком Д. Йіеша. «Було б кроком супроти природного життєвого процесу, – дійшов висновку Я. Пенкофер, – якщо б відсувати на другорядний план твори закарпатських письменників. Вони свідчать про їхню роль у культурному житті цього регіону, де упродовж століть сформовані власні, невід'ємні традиції» [12, 6]. Поява книжки Я. Пенкофера демонструє предметне зацікавлення з боку угорських критиків творчими досягненнями та устремліннями закарпатських угорськомовних авторів загалом та спадщиною Л. Балли – зокрема. Це – свідчення того, що він став помітним явищем художнього процесу не тільки в Україні, але й в Угорщині.

Ефект дієвості угорського письменства зберігає контекстуальну суголосність запитах гуманітарних наук XXI ст. з огляду на вагомість художньо-естетичного осмислення питань міжнаціональних літературних контактів, наступності досвіду та взаємодії тра-

диції й новаторства. Низка новаторських рис у творчості Д. Йіеша проступає у романі «Пажі Беатріче» («Beatrice apródjai», 1979). При аналізі твору впадає в око його чітка й послідовна орієнтація на літературознавство, коли автор свідомо втілює в тексті подвійну позицію – від творця, з одного боку, та дослідника – з іншого. Д. Йіеш включає в роман таку складову, як літературознавчий аналіз власного тексту [2, 17]. Усі стрижневі проблеми твору розглядаються крізь призму художньої літератури. Ця особливість – суттєвий елемент атмосфери тієї епохи, в якій судилося жити Д. Йіешу. Такий хід пояснюється прагненням угорського письменника до самоосмислення. Примірюючи на себе роль літературознавця всередині свого тексту, автор відходить від позиції всевідаючого наратора. Це породжує підґрунтя для ведення гри з критикою. Її імпульси закладені також у композиції роману, який справляє враження певної моделі, відтвореної в пам'яті. Відтак і переміщення героя у часі та просторі визначається властивостями пам'яті автора, що зумовлює відсутність послідовного сюжету у романі «Пажі Беатріче». Натомість у реципієнта виникає відчуття занурення в інтригу, фіктивність якої підкреслюється її другорядністю в сюжеті. Адже на першому плані – осмислення події з боку дійових осіб.

Висновки. Як уже наголошувалось, у творах Д. Йіеша втілений складний синтез документальних і художніх елементів. Примітна деталь: митець проводить чітке розмежування між текстами документального та художнього плану. Це демонструють авторські жанрові маркування. Вони служать сигналом для розрізнення документального та художнього текстів; в останньому документалізм застосовано на рівні мистецького прийому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бернштейн И. А. Эпос обновления жизни : Роман в литературе социалистических стран 60-70-х годов / И. А. Бернштейн. – М. : Советский писатель, 1982. – 342 с.
2. Гусев Ю. П. Йіеш Дюла. Пажи Беатриче / Ю. П. Гусев // Современная художественная литература за рубежом. – 1980. – С. 16–18.
3. Затонский Д. В. Искусство романа и XX век / Д. В. Затонский. – М. : Художественная литература, 1973. – 536 с.
4. Зимомря М. Життя на сторінках однієї книги / М. Зимомря // Acta Hungarica, 1990. – Ужгород, 1992. – С. 77–79.
5. Ткачук М. П. Наративні моделі українського письменства / М. П. Ткачук. – Тернопіль : Медобори, 2007. – 463 с.
6. Balla L. A végtelenben találkoznak / László Balla. – Budapest : Háttér Kiadó, 1994. – 320 p.
7. Csongar A. Laszlo Balla. Zu : Sowjet-ungarische Literatur in der Karpato-Ukraine / Almos Csongar // Sonntag. – Berlin, 1987. – Nr. 34. – S. 2.
8. Illyés Gy. Beatrice apródjai / Gyula Illyés. – Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. – 621 p.
9. Mezey L. M. Kárpátaljai sorstílógia / László Miklós Mezey // Hítel. – 1995. – Június. – Nr. 6. – P. 101–102.
10. Neubert W. Mit tausend Zungen. Eine Autobiographie im Verlag der Nation / Werner Neubert // Berliner Zeitung. – 1985. – 19. April. – Freitag. – S. 7.
11. Pál G. A magyar irodalom Kárpátalján, 1945–1990 / Pál György. – Nyíregyháza : Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Kiadója, 1990. – 242 p.
12. Penkófer J. Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében / János Penkófer. – Budapest : Magyar Napló Kiadó, 2003. – 293 p.

REFERENCES

1. Bernshtejn I. A. Japos obnovenija zhizni : Roman v literature socialisticeskikh stran 60-70-h godov / I. A. Bernshtejn. – M. : Sovetskij pisatel', 1982. – 342 s.

Зимомря О. Образно-стильове наповнення жанрових різновидів...

2. Gusev Ju. P. Ijesh Djula. Pazhi Beatrice / Ju. P. Gusev // Sovremennaja hudozhestvennaja literatura za rubezhom. – 1980. – S. 16–18.
3. Zatonskij D. V. Iskusstvo romana i XX vek / D. V. Zatonskij. – M. : Hudozhestvennaja literatura, 1973. – 536 s.
4. Zymomyra M. Zhittja na storinkah odnijeji knigi / M. Zymomyra // Acta Hungarica, 1990. – Uzhgorod, 1992. – S. 77–79.
5. Tkachuk M. P. Narativni modeli ukraïns'kogo pis'menstva / M. P. Tkachuk. – Ternopil' : Medobori, 2007. – 463 s.
6. Balla L. A végtelenben találkoznak / László Balla. – Budapest : Háttér Kiadó, 1994. – 320 p.
7. Csongar A. Laszlo Balla. Zu : Sowjet-ungarische Literatur in der Karpato-Ukraine / Almos Csongar // Sonntag. – Berlin, 1987. – Nr. 34. – S. 2.
8. Illyés Gy. Beatrice apródjai / Gyula Illyés. – Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981. – 621 p.
9. Mezey L. M. Kárpátaljai sorstírló / László Miklós Mezey // Hítel. – 1995. – Június. – Nr 6. – P. 101–102.
10. Neubert W. Mit tausend Zungen. Eine Autobiographie im Verlag der Nation / Werner Neubert // Berliner Zeitung. – 1985. – 19. April. – Freitag. – S. 7.
11. Pál G. A magyar irodalom Kárpátalján, 1945–1990 / Pál György. – Nyíregyháza : Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár Kiadója, 1990. – 242 p.
12. Penkófer J. Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében / János Penkófer. – Budapest : Magyar Napló Kiadó, 2003. – 293 p.

Статтю подано до редакції 27.02.2015 р.